

У ЦАРЕВИНИ СТИЛСКИХ ФИГУРА

Уредник
Корана Боровић

Власта Н. Ценић

**У ЦАРЕВИНИ
СТИЛСКИХ ФИГУРА**

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

ХАЈДЕ ДА СЕ РУКУЈЕМО

Драги читаоче,

Добро дошао у свет речи, где се обични изрази претварају у чаролију кроз стилске фигуре. Ова књига је настала из жеље да ти помогнем да лакше разумеш и заволиш ове језичке украсе који чине наш језик богатијим и лепшим.

Као дугогодишњи професор српског језика, приметио сам да многи ученици имају потешкоћа са разумевањем стилских фигура, посебно када се припремају за завршне испите. Зато сам одлучио да кроз топлу причу о деди и унуку, и њиховим свакодневним авантурама, приближим ове појмове на једноставан и занимљив начин.

Стилске фигуре су попут зачина у језику – без њих, реченице би биле као јело без укуса. Оне су као чудесни правитељи осмеха у нашим речима – без њих, говор је само обичан дан, а са њима, свака реч постаје празник за душу!

Надам се да ће ти овај приручник бити користан сапутник у откривању лепота нашег језика и да ћеш, након читања, са више самопоуздања препознавати и користити стилске фигуре у свом изражавању.

Срдачно,

Власта Н. Ценић

КАКО СМО САЗНАЛИ ДА НАШЕМ ДЕКИ ДОЛАЗИ СТАРОСТ

Деда се вратио са пијаце носећи пуну кесу јабука.

„Опери их прво“, нежно опомену баку, „па дај сваком по једну слатку петровку. Миришу ми на детињство... А лепо сам говорио да не сечете стару петровку у дворишту. Нисте ме послушали. Сад је тамо само обична трава...“

Онда се трже и додаде: „Одабрао сам најлепше.“

Зачас нам се руке запослише.

И онда – гром! Јабукe пегаве, рошаве, меке, труле...

А ми их једемо као да су најслађе на свету. Нећемо да повредимо очи дедине.

И тако смо сазнали како нашем деки долази – старост.

Старост стиже тихо, прво у очима – у погледу који се замагли, у трептају који више не хвата сваки детаљ. Очима које су некада препознавале пупољак пре цвета, најбржег врапца у јату, прву кап кише пре пљуска, најтоплији камен за одмор у подне – сада промичу ситнице.

Деда Лале се некад, лак као пролећни ветар, пео на врх трешње и бирао нам најцрвеније плодове! Као најоштрији дурбин, уочавао је и најдаље врхове Селичевице и показивао нам далеко заплањско село Дукат у коме је живела његова бака. Те очи су знале која је добричка лубеница најслађа, која јабука најзрелија, који дан најсунчанији. А сада...?

Сада бира по сећању, по мирису детињства, по срцу које памти боље од вида.

Ћутимо. Једемо декине јабуке – киселе, пегаве, мекане – као да су најслађе на свету. Јер у тим јабукама је све оно што је некад било. И оно што и даље јесте у декиним очима.

2.

ПАО ЈЕ ДОГОВОР – СУТРА ПРАВАЦ ПИЈАЦА

Не знам шта читате данас, али вам предлажем приповетке Бранка Ћопића. И он је волео свога деку и стално га описивао.

„Старце сам одувијек волио“, каже писац, „био уз њих јер су они у позним годинама блиски дједи, увијек се шале и нешто им дају: а дјеца то воле, умиљавају се, смију њиховим причама и увијек теже пустоловини.“

Данас, углавном, баке и деке немају ту улогу будући да деца више уче од телевизије, компјутера, окренута новим технологијама, углавном непознатим дедама и бабама. Некада та створења и не личе на људе, него су роботи, машине, диносауруси... Ја свога деку, сунце мога детињства, не бих никада заменио бићем са екрана. Мој дека је бољи! Мој Лале! Лале Први!

Враћам се сећању на деку и причи о јабукама и очима.

...

Увече је предложио да са њим идем до пијаце: „Влатко, спремај се, сутра идемо у провод. Понедељак је, пијачни дан, а ти си поподневна смена у школи.“

О, не, неће ваљда куповати *оне* јабуке!

„Волео бих да на пијаци упознаш неке продавце“, поче дека. „Они су ти попут најбољих народних приповедача, са веома богатим грленим бисагама. Неки сигурно имају само основну школу, ко зна кад су прочитали неку књигу, али

тако дивно и мудро говоре. Толико епитета, поређења, прави мајдани стилских фигура.“

„Какве фигуре?“, питам кратко. „Знам само за шаховске фигуре. И оне фигуре у уметничком клизању.“

Деда се трже: „Добро, учићеш то у петом разреду, ваљда. Кад кажеш да си попио две чаше, ти, у ствари, користиш стилску фигуру.“

„Деко, је ли то нешто погрешно? Немој да ми се смеју људи.“

„Не, не“, загрли ме дека. „И писци и обични људи користе стилске фигуре. Уз њих је казивање богатије, лепше, занимљивије, сликовитије, некад и шаљивије. Такве речи нам служе да нам језик не буде досадан.“ Онда се трже и додаде: „Овако досадан као ја.“

„Али, деко, ниси досадан и баш си ме заинтересовао. Хоћу и ја да будем сликовит, и занимљив, и забаван.“

СТИЛСКЕ ФИГУРЕ – одступање од уобичајеног начина говора, без којих се не би могла постићи одређена значења. То су посебни облици и начини изражавања у песничком језику који се огледају у новим и необичним спреговима речи, у употреби речи с пренесеним значењем, у измењеној реченичној интонацији и у звуковном усаглашавању речи са садржином.

Мој дека своја казивања зачињава народним мудростима. (Једном је рекао да смо ми више усмен него писмен народ, мада нисам баш то добро разумео онда. Сада, после много година, слажем се са њим.) Он није само слушао народ на

пијацама и славама, већ је волео књиге и користио је знање које је читајући добијао.

„У праву си, Влатко“, усправи се дека, власник најбогатије кућне библиотеке у селу Кочану. „Помоћу стилских фигура изражавамо своја осећања, своја размишљања, све оно шарено што се у нама налази. Речима дајемо нова, пренесена значења. И морам да признам, волим људе који тако говоре. За такве се каже да им свака реч дукат вреди.“

Ту се ја сетих бакине заповести: „Ајде, стари, ћути, лупаш као затворен прозор. Мељеш као празна воденица.“ Нисам му то рекао, али га загрлих и шапнух: „Ти си моја најбоља учитељица, овај, извини, најбољи учитељ. Хоћу да будем најбољи зналац тих... Тих фигура.“

Тако је пао договор: понедељак, правац пијаца у Пуковцу.

И наравно, те ноћи нисам спавао мирно. Не, никада нисам знао да спавам чврсто кад се нешто важно дешавало. Овог понедељка било је нешто велико, нешто што ће сигурно променити моје дане. Уместо да се смирим и саберем, моја глава била је пуна као бакина чинија! Стилске фигуре... шта су то заиста? Које ћемо све наћи на пијаци?

Дека је био озбиљан кад је причао о тим фигурама – као да су неки тајни кодови који дају вредност свакој речи. Значи, тамо, на пијаци у Пуковцу, све ће постати јасно. Али, шта ако их не разумем? Шта ако све то буде као нека старинска загонетка коју нећу умети да одгонетнем?

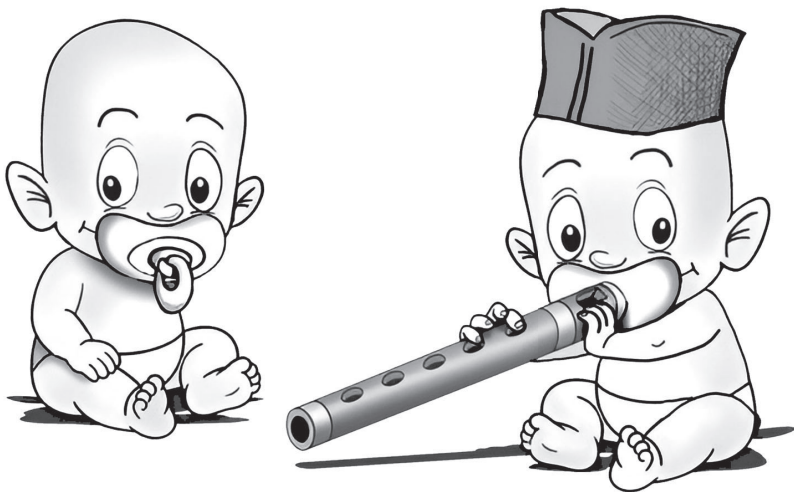
Моја соба је била у полумраку. Месец је љуљашкао свој сребрни огртач и кроз прозор ћућорио са звездама у грању

дуда. Тихо је обасјавао све ствари у соби, као да их је и сâм хтео посматрати. Бројао је овце. Петнаест, шеснаест, седамнаест... Не могавши да заспим, придружио сам му се и ја. Осамнаест, деветнаест... Већ видим себе на пијаци, са старим људима, који као да су из неког другог времена, и сваки од њих држи у рукама неку чудну ствар.

Фрула!

Као да сам чуо неки шапат из јастука: „Кад свираш на фрули, све што је мрак и тужно може да постане весело. То је онај чаробни звук који помера све што ти стоји унутра.“

То бих волео да купим... Па да почнем да свирам... сссссс-свирам... сссс... да разбудим цео ссссвет!

ВЕСЕЛА КУПОПРОДАЈА НА ПИЈАЦИ У ПУКОВЦУ

До пијаце се дедећим кораком стиже за пола сата. Дека је још лаконог, али и ја се не дам!

„Некада је овај пут био окићен јабукама са обе стране“, сећа се дека. „Дрвореди као стражари. Чували су нас од врућине својим гранама као амрелима или сунцобранима. А о јабукама које су нам намигивале одозго, да и не причам.“

„Где су сада те јабуке намигуше? Нису их ваљда посекли?“, био сам забринут.

„Ех, то је тужна прича људског немара, неразмишљања. Посекли су их. Посекли су птицама гнезда и станице за одмор, а нама украли хладовину и најлепше јабуке на свету“, тужан је дека.

Петровка, петровача – најранија сорта домаћих јабука, која се у ранија времена налазила у готово сваком сеоском дворишту или воћњаку. Прва сазрева, а бере се око Петровдана. Данашња деца познају јабуке из супермаркета – глатке, савршене, умотане у најлон. А петровка... она је била другачија. Њена кора је груба, неравна, помало пегава, али кад загризеш – она крцне и пусти сок што мирише на лето!

„Е, Влатко мој, ко није осетио петровачу под зубима, тај не зна шта је права јабука!“

Сада сам боље разумео декину тугу због сечења јабуке петровке у дворишту. То је, ваљда, осетио и дека, па се онда

насмеја да би ми отерао облак туге. „Еј, сећам се зимских пешачења овим путем. Од Кочана до Пуковца поље бело као овца. Кô бескрајна сјајна табла. Пут казују само стабла... Зиме биле дуге, тешке. До знања се ишло пешке... Ал' сви били здрави, чили. Ветрови нас челичили. Сад од зиме дође делић. И Снешко се зове Желић. Учитеље брине тема *Први снеї*, јер снега нема.“

Док смо се приближавали Пуковцу, поздрављали су га многи и питали за здравље.

„Добро јутро!“

„Добра ти срећа“, одговара мој дека.

Мени се тај добројутрећи поздрав допада. На путу до школе и ја се јављам увек оном кога сретнем. Дека се поноси тиме што поштујем традицију. Једном сам расплакао непознату старицу коју поздравих.

„Добро јутро“, рекох старици крај пута, а она се трже збуњено кô ђаче, па подиже споро главу из капута. „Добро јутро“, рече и поче да плаче.

Сад се и ја збуних: чему ове сузе непознате жене због тих речи простих? Она тад извуче марамче из блузе, молећи ме тихо да јој их опростим:

„Очи издајнице, стари преваранти, све им је у квару, а сузе кô нове. Мада, чедо мило, више и не памтим кад ми неко рече топле речи ове...“

Више је не сретох. Не смем ни да слутим... Ал' на оном месту сад редовно ћутим.

„Помоз Бог, момци“, рече Неко и врати ме у стварност.

„Људи на селу се још нису одљудили, мој Влатко. Иако су у историји увек били голготници, мученици.“

Мог деку Лалета познаје цео свет и два села више! Нисам ти рекао: мој дека је учитељ у пензији. Поштују га као да је учитељ у Јапану. Прва ствар коју ученици ураде ујутру кад се сретну са својим учитељем, јесте да му се поклоне. Тамо, кажу, учитељу се клања и сâм цар! Отуд и једна јапанска пословица: „Вреднији од 1000 дана учења је један дан са сјајним учитељем.“ Ево мог сјајног дана са учитељем!

Ко зна колико је ђака прошло кроз његову учионицу! Недавно га је у Нишу на Очној клиници препознала његова бивша ученица. Обоје су се обрадовали. Предложила му је да смањи читање, јер је прочитао све књиге овога света!

„Увек сте у Вашој чаробној торбици имали неку књигу којом бисте нас изненадили. Били сте покретна библиотека. Милина да Вас слушамо“, рекла му је. „Међутим, вид Вам је ослабио. Сада одмарајте.“

„Прави пријатељ... Овде има и ко бајаги пријатеља, да знаш“, објашњава дека док шетамо пијацом. „То су они што у ходу, смешкајући се, кажу *гобар дан*, како *сте* и, не сачекавши одговор, прођу даље. Журе. Такве не волим. Ко се жури, прескочи и срећу!“

Онда застаде и рече као на неком скупу:

„Мрзим сваку нацију која осмех носи као декорацију!“

„Тако је!“, викнух и почех да аплаудирам. Декорација је све оно што лепо изгледа, али нема неку нарочиту сврху осим да

улепша простор или тренутак. Као балони на рођендану – нису неопходни, али без њих није исто! Али, пази – неке ствари не би смеле да буду само декорација! Осмех, на пример. Ако га неко носи само као украс, без топлине и искрености, онда је то као пластични цвет – леп, али без мириса. Зато се слажем са деком када каже да не воли кад је осмех само декорација – он воли праве, топле осмехе, оне што се осећају у срцу!

У размишљању и замишљању стигосмо у Пуковац. Пијаца позната на југу Србије. Продаваца и купаца са свих страна. За мене је пијаца била живописна позорница живота – весела, разнобојна и бучна. То није било само место куповине, већ чаробна арена где се свака тезга претварала у сцену, а сваки продавац у глумца неке шаљиве представе.

„О, Учо, опет идеш. Пази се: једни иду на пијац да нешто продају, други да купе, а трећи да украду“, шали се Неко I. Дека је опет имао бројне сусрете с познаницима. Дobar је као хлебац, као добар дан у години, добар је као душа, као мајка, и сви га воле!

„Како сте, господине учитељу?“, срдечно га поздрави Неко II и стаде да разговарају.

„Здрав био, Коле. Како је Рада? Слуша ли те?“, радознао је дека, смешкајући се. Као да очекује неки врцав одговор.

„Ех, како је! Док је била девојка, ја сам говорио, а она је слушала. Кад смо се узели, она је говорила, а ја сам слушао. Сада смо остарили, обоје говоримо, а комшилук слуша.“

Сви се насмејаше, па кренусмо даље споро, као она два пужа голаћа што су пошли до Сталаћа. (Један пуж иде да ис-

тражи има ли у Сталаћу неког рођака са кућицом, јер је њему досадило да буде голаћ. Други пуж је чуо да у Сталаћу има нека Тодорова стара кула, па је кренуо да види да ли је можда направљена од – салате! А можда је једноставно дошло време за годишњи одмор, па су кренули у најближи ‘туристички обилазак’ – биће у Сталаћу за неких... годину дана!)

А ми, много брже, настављамо наш обилазак пијаце. Надаље је било руковања и подношења извештаја о збивањима између две пијаце. Мене је поносно представљао свима. Хвалио ме, намигујући. Осећао сам се као најлепша јабука на тезги! Само да ме неко још и купи...

У пролазу чусмо један уздах: „Нема за Рајка капа...”

„Не, није он Рајко. Знам га, он је Јован, из заплањског села Дукат, али се тако каже – Нема за Рајка капа, није му по мери оно што тражи, ништа му не одговара. И код Вука Караџића сам нашао ту народну пословицу. Вук је записао – Нема у Цариграду за Рајка капа. А што се баш помиње Рајко, не зна ни Вук, па не знам ни ја“, слеже дека раменима, смешкајући се. „Идемо, Рајко.“

Наравно, застали смо поред јабука. Продавац поздрави деку и поче рецитацију: „Изволите! Мед медене! Црвене, жуте, зелене! Мед медене! Укусне, мирисне, шарене. Округле и велике као очи моје жене кад се вратим с пијаце, јер чека зараду.“

Описује јабуке тако сликовито да би му и Дача, моја учитељица, дала чисту петицу.

„Јеси ли чуо?“, шапуће дека. „Рекао сам ти – има дивних казивача. Као да продају епитете, а не јабуке.“

ЕПИТЕТ – стилска фигура којом се на сликовит начин описује неки појам у књижевном делу; речи које стоје уз именицу и откривају неку њену карактеристичну особину. То су најчешће описни придеви који доприносе живости и лепоти израза и појачавају осећања и остављају јаче утиске.

Е, овај чика је оставио баш јак утисак на мене. И наравно, измамио нас да купимо пуну кесу јабука.

Загледао сам једну његову чудну справу за мерење – кантар. Са тешком куглом која се љуљала као клатно на старом сату, као да вага не само тежину, већ и све приче које су се овде размењивале кроз време. Деловало је као да чува неке древне тајне пијаце. Продавац ми намигну и рече: „Не брини, овде нема варања. Бог је рекао: Ако кантар не ваља, ти буди исправан.”

Тада се дека сагну и додаде: „Овај мој познаник, код кога редовно купујем, понекад наређа милион епитета. То не волим. У свему мораш бити умерен, да не поквариш стил.“

СТИЛ – лични печат, нешто што нас чини посебним и различитим од других. Као када неко црта, а има свој начин да користи боје, облик и светло, или када неко говори и има свој стил, на пример, прича брзо, смешно или са много детаља, занимљиво. Стил је начин на који нешто радимо – било да је уметност, писање, или чак начин како ходамо или се облачимо. Зато, када говоримо о „стилским фигурама“, мислимо на различите начине како се речи користе да би се нешто рекло на занимљивији, лепши или паметнији начин!

„И још нешто, у народној књижевности постоје стални епитети, они су толико срасли са појединим речима да их песник употребљава стално, у свим ситуацијама: бели двори, верна љуба, русе косе, бјело лице, црни Арапин, рујно вино, вран гавран...“ Онда ме загрли и додаде: „Користи се и – *граіо дијеше*.“

Онда кренусмо даље, седокоси дека и ја, његово *граіо дијеше*. Већ на следећој тезги дочека нас нови приповедач, тј. продавац. Он није продавао епитете, него поређења. Знао сам то и без декиног објашњења. Продавац је упоређивао своју робу са нечим другим да би истакао како је све у његовој понуди лепше, боље. И увек је имао оно КАО у средини.

ПОРЕЂЕЊЕ или компарација – изражајан начин казивања којим се нешто што је мање познато упоређује са нечим познатијим. Има увек три члана: два упоређена појма и заједничку особину. Повезивање речи врши се поредбеним речима **КАО, НАЛИК, ПОПУТ, СЛИЧНО**.

„Навали, народе. Јабукe слатке као мед, ма слађе од комшијске!“, викао је овај као-продавац. „Гле како су лепе као нацртане. Као ја. Лепе као са рекламе!“

Као кад дека бира слатке јабуке, тако и продавци бирају слатке речи кад треба да своје воће и поврће истакну у односу на конкуренцију. Није више довољно навести цену, напоменути да је нешто врло укусно и указати на порекло – парадајз је овде био „слађи од прве љубави“, брескве тако „слатке и мекане да можеш да их једеш и без зуба“, лубенице су биле „слатке као туђа жена“, паприке „љуте као преварена жена“.

„Хајдемо даље“, насмеши се дека. „Ова последња поређења ти не разумеш. Има времена. Кад одрастеш, казаће ти се само. Мудар не говори све што зна, понешто и оћути.“

Дека – враголан. Око нас као са разгласа одјекују нови позиви:

„Изволите! Лук који не плаче – само ако га не сечеш!“

„Кромпир паметан – сâм зна кад је готов пире!“

„Парадајз црвенији од бабине мараме!“

„Купиш две тиквице – трећа сама ускаче!“

„Бели лук – за укус, здравље и бег вампира!“

„Краставац – освежава, хлади, а не прича глупости!“

Морали смо да застанемо крај једне необичне тезге: на њој су рекламе исписане. Можда продавац није тако речит као ови претходни. Или га мрзи да прича. Као ћутолог. Као да му се исцепала врећа лепих речи. Тај неће много зарадити. А тезга му пуна као око! (Већ ми добро иду ова поређења!)

Читам у себи и смејуљим се:

„Лубеница – слатка као прва љубав!“

„Диња – мирише на лето, а топи се кô сладолед на сунцу!“

Онда ми се насмешише чаше. „Водоотпорне чаше. Шест за сто!“

Гле! „Газда одлепио: кг само 99, 99!“

„Акција због победе Ђоковића – јаје само 10 динара!“

„Златни дели шест“

РЕН (ћирилица)